

IRODALOMTÖRTÉNETÍRÁSUNK ÚTTÖRŐI: CZVITTINGER DÁVID ÉS BOD PÉTER

Specimen Hungariae Literatae és Magyar Athénás: ezzel a két idegen-névű könyvvvel indul meg a magyar irodalomtörténetírás. Az első, melynek címét magyarul így mondhatnók: Magyarország Irodalmának Tükre, latinul van írva, szerzője egy felvidéki magyar nemes: Czvittinger Dávid, a másikat az erdélyi Bod Péter hagyta ránk. Talán nem véletlen, hogy hazánk e két legkultúráltabb területéről sarjadt a magyar szellem termékeinek első számvetése. Mindkettő a sorok között érezteti munkája jelentőségét, de ugyanakkor a nagy, az egy ember erejét messze meghaladó vállalkozás tudata fölébreszti bennük a szerénységet. Czvittinger opellának, művecskének nevezi „Specimen“-jét, Bod a sajátjától még a könyv nevezetét is megtagadja, és így hívja: igyekezet.

Kettejük közül Bod Péter tűzte könyve elejére Plinius szavait: „Mint-hogy nem adatott meg nekünk, hogy sokáig éljünk, hagyjunk valamit, mellyel bizonyítsuk, hogy éltünk“, — mégis inkább Czvittingerre illenék, aki úgyszólván csak műve által él emlékezetünkben. Ami Czvittinger Dávid személyéről, életkörülményeiről fennmaradt, édes-kevés. Még azt sem tudjuk pontosan, mikor született, de műve, az első magyar irodalomtörténet itt maradt és beszél róla.

Körülbelül 260 íróról szól ábécé-rendben, meg is okolja, hogy miért: így könnyebb megtalálni az egyes neveket. Egy „íróval“ azonban kivételt tesz, és ez Szent István, első királyunk. Vele nyitja meg a hosszú sort, és a szent király szelleme szinte kötelez: mai kifejezéssel élve: a szentistváni állameszmét viszi keresztül könyvében is, mert helyet kap benne mindenki, akinek csak valami köze volt Szent István birodalmához. Mint a címben mondja: nemzetiségre nézve magyarok, dalmaták, horvátok, szlávok és erdélyiek. Előszavában hozzáfűzi még: minél nehezebben jutott hozzá ezekhez a nemzetiségekre vonatkozó adatokhoz, annál nagyobb gonddal és lelki gyönyörűséggel kapcsolta a többihez őket. Ugyancsak a cím tájékoztat bennünket „irodalomszemléletéről“: „Vironum eruditione clarorum“: tanultságukról híres férfiakat gyűjtött itt egybe. Irodalomról vallott fölfogása tehát a barokké: irodalom minden, ami le van nyomtatva, főleg a tudomány. A szépirodalom mai fő-, sőt kizárólagos szerepe „irodalom“ néven ezidőszertint még korai: ekkor még elsősorban a tudós műveket sorozták az irodalomba, a literatúrába.

Pusztá fölsorolásnál egyebet nemigen kap itt az ember, nem szabad azonban a mai mértékkel közelednünk feléje: töretlen utat járt, eszközei fogyatékosak voltak, „extra patrios lares“: hazájától távol, Altdorfban írta, szedte össze anyagát és éppen abban az időben, amikor — saját szavai szerint — egészen a mai napig nyomorultul marcangolták minden lélekzetvétel nélkül a háborúk a csaknem haláltusájában fekvő Magyarországot: 1711-et írtak ekkor, amidőn a nagymajtényi páston lehanyatlott a zászló. El lehet képzelni, mily nehézségekbe ütközött ebben az időben külföldről hazánkka a levelezés, pedig ez volt a mi úttörőnk legfőbb forrása.

Nem az egész, az egyetemes irodalmat tartja szem előtt, hanem csak az egyes írókat, nincs is magasabb szempontja mondanivalóinak előadásában — sem egészében, sem részletekben. Megelégszik életrajzi adattal, azután „scripta“, „elogia“ stb. cím alatt az író műveinek felsorolása, mások

— rendesen dicsérő — véleménye, itt-ott saját megállapítás következik. Bírálatot nem nagyon ad; ahol igen, ott is olyan általános, nem jellemző jelzőkkel él, mint „doctissimus”: igen tudós; „clarissimus”: igen kiváló. Sokan ki is maradtak belőle, mint — hogy csak az ismertebbeket említsük — Tinódi Sebestyén, Zrínyi Miklós, Gyöngyösi István. De aztán bőven kárpótol bennünket olyan nevekkal, akiknek láttára meglepődünk. Mindjárt az első, aki a befürendes névsort megnyitja: Abaris. Róla megjegyzi, hogy filozófus volt, és a húnok társaitól, az avaroktól vette eredetét. A magyar írók számát szaporítja még többek között Szent Jeromos is, a VI. században élt dalmata Damasus és két pápa, hogy csak a híresebbeket említsük. Az viszont természetes, hogy a szűkebb pátriájából, baráti köréből való írókkal szemben hiányzott a kellő szemmértéke, távlata. Innen van, hogy a szépeessége „generosa Serpiliorum stirps”, a Quendelek nemes családja több mint huszonkét oldalon keresztül jegyzi el magát az irodalmi halhatatlansággal, míg ugyanakkor Apácai Csere János munkássága három sorban, Telegdi Miklóse pedig nyolc sorban szerénykedik. Zvonarovits Mihály zárja a sort, majd egy könyvészeti szempontból fontos rész következik: a „juventus Hungarica”, a magyar ifjúság serkentésére a magyarok történetével kapcsolatos műveket gyűjti csokorba.

Mint látjuk tehát, nem fókéletes mű, de ez értékéből nem sokat von le, mert könyve hazafias gesztus volt a külföld felé, ezért is írta latinul. Keletkezése szinte irodalmi közhely. Reinmann Jakab Frigyes német író föltette a kérdést: vajjon tudna-e valaki valami hírt adni a magyar írókról és írásokról? Mindjárt meg is felelt rá maga Reinmann: senki, mert a magyaroknak olyan a természete, hogy többre tartanak egy jóállású lovat és egy fényes nyeret, mint egy érdekes könyvet. Reinmann ugyan a továbbiakban elismerően szól Mátyásról és könyvtáráról — ezt már nem idézi Czvittinger —, de hozzáteszi: ez a szerencsecsillag azonban nem fénylett sokáig.

Mint Turóczi-Trostler József megjegyzi: a németeknél három kép él a magyarokról: a magyar Attila rosszemlékü húnjainak örököse, a kereszténység védőbástyája, végül egy önálló szellemi életű nép. Reinmann idejében az első ismét előtört. Czvittinger nemzeti önértékében érezte sértve magát és ezzel a könyvvel válaszolt meg a német író kérdésére. A főcél természetesen ez volt: minél több „író” kimutatni és minél kiválóbbaknak tüntetni fel őket. Ez sok mindent megértet, innen a túlzó jelzők gyakorisága, innen az olyan nevek halmaza, amelyek bizony azóta már igen átestek az idő rostáján. Reinmann később szemére is veti: vannak, akik „unica tantummodo dissertatiuncula inclaruerunt”: egy értekezésécskével lettek nevezetessé a könyvben.

Hazafias volt tehát az első célja, azonkívül a példaadás, másokat is munkára ösztökélés szándéka. Előszavában olvashatjuk: „láttam, hogy csaknem minden nemzet föl tud mutatni olyan író, aki a tudásuk révén fényeskedő férfiak nevét, írásait összegyűjtötte... és kiadta, egyedül a magyar nemzet nélkülöz a mai napig ilyen író... Mindezeket lelkem mérlegének serpenyőjében mérlegelve végül is elvégeztem magammal, hogy más nemzetek szokása szerint az én hazámnak írásukkal kivált férfiai napfényre hozom... Nemcsak a szülőföldem iránti szeretetemet óhajtottam megbizonyítani, hanem egyúttal földieimnek és más igen tudós fér-

fiaknak is mintegy ösztönzést adni, hogy ezt a munkát nálamnál nagyobb gonddal és szerencsével végezhessek el."

A hazája iránt való szeretet üzte, hajtotta, nyugtalanította és emésztette, mint nagyjaink közül annyi sokat. Munkáját az adósok börtönében fejezte be, odajuttatták készülendő művével járó kiadásai. Őt ez nem csüggesztette, kitartóan haladt tovább célja felé: visszautasítani a hazáját ért méltatlan vádat. Hiszen csak a teste volt ott a messzi kis német városkában, lelke idehaza kószált Selmechánya kis házai, régi kövei között. Ez adott neki erőt. Művét szűkebb pátriájának, Hont megyének ajánlotta: „dicat, dedicat, consecrat" — és barokkosan hosszú címében büszkén tette ki a neve mellé e két szót: „nobilis Hungaricus", magyar nemes. Előszava után közli tudós barátainak, professzorainak a kor szokásához híven hozzáintézett magasztaló verseit. És jellemző, hogy ezekben a latin versekben a tíz német professzor, az altdorfi egyetem tudós tanárai mind a magyart, a magyar nemest ünneplik Czvittinger Dávidban. „Hungare tu...": te magyar, kezdi sorait az egyik; a „pannon nemzet igen nemes sarja", szólítja meg a másik. „Heros Pannonicus novus": új pannón hősnek nevezi Joannes Cunradus Creilingius, a matematika és fizika professzora. Ő írta a leghosszabb verset Czvittingerhez ...

De találóan jegyzi meg róla Szinnyi József: „Úgy járt, mint sokan, kik egy fejjel magasabbak mertek lenni másoknál." Azt kezdték róla rebesgetni, hogy művét nem is ő maga írta, hanem másvalaki. Esetleg barátja, aki állandóan buzdította, Moller Dániel Vilmos, a magyar származású altdorfi egyetemi tanár. Pedig elég élénk cáfolat lehet az a tény, hogy a dicsőítő versek között Molleré is olvasható. A rágalmak azonban kiméletlenek szoktak lenni és hosszúéletűek. Egy hullámuk máig elcsapott: az Országos Széchényi-könyvtár egy példányában olvasható latinul ez a valószínűleg egykorú kézzel beírt megjegyzés: „Vannak, akik Czvittingert plágiummal vádolják és Parschitriust tartják a mű szerzőjének." A vádaskodások, rágalmak elkedvetlenítették; ezért nem tökéletesítette munkáját, amint pedig eredetileg tervbe vette. Ahogy Bod mondja: „Irigy és rágalmazó nyelvek meghátráltak jó igyekezetében s írópennáját elvetette." Selmechányán élte le azután életét, sokáig nagy nehézségek közepette, hitelezőktől zaklatva. Két esztendő múlva lesz kétszázéves fordulója annak, hogy mint jómódú bányapolgárt és házbirtokost kivitték utolsó útjára a jó selmeciek az egész iskola kíséretével, ami nem mindenkinek jutott osztályrészül. Azt hisszük azonban, e megtiszteltetés és kései elismerés inkább a jómódú polgárt, mint a literátus embert illette meg. Életét megírni pedig „elmulasztották azok, kik munkáját forrásul használták" — mondja Szinnyi.

„Elsőnek a korai német felvilágosodás legtekintélyesebb kritikai folyóirata, a Lipcsében megjelenő, latinnyelvű „Acta Eruditorum" vesz tudomást a Specimenről (1711 áprilisában). Ismertetése szinte történeti fontosságú: törvényesíti, polgárjogot szerez a magyar irodalomnak az európai tudomány nemzetfölötti „köztársaságában": Czvittinger anyaga alapján, ha csak dióhéjban is, első ízben foglalja össze egyetlen vezető szempontból a magyar szellemi élet jelenségeit" (Turóczi-Trostler).

Bod Péter Magyar Athénása nem jelent fejlődést a magyar irodalomtörténetírás terén Czvittingerhez képest, jöllehet több mint 50 év választja

el a Specimentől. 1767-ben nyomhatták ki, bár a címlap 1766-ot jelez, mégpedig kb. 800 példányban. Kedvezőbb körülmények között gyűjtötte anyagát, hiszen itthon volt, békésebb viszonyok között és közel 20 évig dolgozott ezen a munkáján. Nagyarányú levelezést folytatott célja érdekében, nagy segítségére volt pártfogójának, gr. Bethlen Katának gazdag könyvtára és gr. Ráday Gedeon. Saját könyvtárát is fölhasználhatta, hiszen egy fönmaradt jegyzék szerint igen tekintélyes könyvvállománya volt: 888 mű.

Nemzeti öntudat fűti az ő lelkét is. A „hazádat és magyar nemzetedet igazán szerető kegyes olvasó“-t fölvilágosítja: „Nem lehet azt eltagadni, hogy a magyarok között ne lettenek volna minden időben nagytudományú bölcs emberek“, — de a sok vándorlás, harc, tatár, török miatt nincsenek írásaink. Főleg a török hatását festi lélekbemarkoló szavakkal: „az időtől fogva is, hogy Európába behatalmazott, sok ízben Erdélyt és Magyarországot olyanná tette, mint a kisépért házat, melyben semmi nem marad, úgy-hogy — a magyarok — felejtették az oszlakat és műsák szállásokat, hanem keresték a kősziklák hasadékait, barlangokat és havasokat, melyekben életeket megtarthatnák.“ Ami írás pedig mégis volt, emlékezetét is „eltemette a veszedelmes idő“. Ezért tehát „arra a végre intéztetett az írás, hogy a két hazában, Erdélyben és Magyarországon ezelőtt élt tudós embereket, kivált akik valami világrabocsájtott munkájuk által emlékezteket fennhagyták, régi eltakartatott megavult hamvokból megelevenítse, és újonnan világra hozza. Kevesen vagynak, akik itt megjelenhetnek... de ezeket is sok vigyázással és fáradsággal lehetett visszahívni az életre.“ Az írás szent szolgálata vezérli, a szentnek tartott írás. Maga mondja: „Isteni találmány az írásnak mestersége az emberek kezében“, és hazájának a szolgálata: „Mert valamiképen az hazának ártani nem szabad, azonképen annak nem használni, amikor lehetne, nagy vétek. A vitézek bosszúálló fegyverekkel, a bölcsök okos tanácsokkal oltalmazzák hazájokat. Én ha trópeinnámmal valami keveset használhatok, azért az én kegyelmes Istenemé legyen a dicsőség.“ Mint láthattuk az előbbieken, nem írókat mond, hanem tudósokat. Ugyanaz az irodalomszemlélet jelentkezik itt is, amivel Czvittingernél találkoztunk. De Bod a nőket is beleveszi a sorba, a „tudós asszonyok“-at külföldi mintára, „hogy másoknak legyen jó példa a követésre, s a tudományt azoknak példájokkal ne szégyeneljék. Nem illő, hogy e miatt senkinek illetlen vádja vagy ítélete alá essem.“ Egy másik kérdést is fölvet: vajjon „némelyek az élők közül is előszámláltassanak-e“? Igenlő a válasza, minthogy „ez nem szokatlan dolog más nemzeteknél“. A magyar nemzet fogalmát ő is kiterjeszti a szász és tót nemzetből valókra. „Ugyanis azok magok is magyaroknak vallották az idegen országokban magokat: írásaik által is nagy ékességére voltak a magyar nemzetnek... méltán megérdemlik, hogy hazafiaiak neveztessenek.“ Túlzás alól azonban ő sem mentes, így bevette művébe Dionysius Exiguust, a VI. századbeli szkithiai származású tudós római szerzetest is, akinek a nevéhez fűződik a keresztény időszámítás behozatala. „Kis Diénes“-re magyarította a nevét.

Mint említettük is már, Czvittingerhez képest nemigen jelent haladást, inkább többletet, mert csaknem kétannyi íróról beszél. Mindazáltal őt sem szabad mai kritikával mérni. Érti ő is, hogy műve nem tökéletes, „de terhes és lélekben járó hivatalom miatt, ahol gondolhattam volna is, hogy valamit találok, nem utazhattam. Azonkívül is igen pusztá és parlag földre esett az én aratásom; melyet a sokszor itt kóborló pogányoknak, pokol

szomszédoknak és a szelíd műzsákkal rosszul egyező haragos Mársnak tüze annyira elperzselt, hogy mégcsak tollózni is alig lehet rajta. Nem is egy embernek tehetségéhez való, hogy mindent lásson, megolvasson és rendbeszedjen: mások ezen a nyomon járván többre mehetnek." Ebben mondta ki munkája nagy jelentőségét: alap a további ezirányú működéshez. Még egy nagy fontossága van: sok elveszett könyvről csak ő ad számot.

Bod Péter mindenkiről elmondott mindent, amit tudott. Innen ered nagy aránytalansága. Balassa Bálintról például 13 sor és egy tiszteletére írt vers, ugyanott Balsaráti Vitus Jánosról öt oldal van. Ez az aránytalanság egyéb műveiben is föllelhető. A szerkesztés, kompozíció különben sem lehetett erős oldala, ezért választhatta Magyar Athénásában a könnyű betűrendes formát. Szerkesztésbeli fogyatéksága a magyarországi és erdélyi protestáns egyház történetéről szóló könyvében világlik ki. Némely helyen jól szerkeszt, más fejezetek közt semmi logikai összefüggés sincs, egyik helyen aránytalan, ismét máshol lényeges részeket elhagy, lényegteleneket közöl: egyes fejezeteket rendszeresen kidolgoz, mások nem egyebek adathalmaznál. A tárgyilagosság sem kenyere, irodalomtörténetében sok helyen elfogult vallási dolgokban a katolikusok rovására. De Szent Istvánról ő is a legnagyobb tisztelettel szól: „Ezt a királyt soha eléggé egy magyar is meg nem tudja dicsérni.”

Érdekes körülmény: táj szerint milyen írókat ismert? Erdélyi ember lévén, a többség szűkebb hazájából került ki, nagy szerepet kap még Debrecen és Sárospatak környékével együtt, azután a Felvidék inkább a keleti részével. Tolna-Baranyából többen átkerültek Erdélybe, innen szedhette az e vidékről, ahogyan ő nevezi: a Boronnyaságból való adatait is. Hazánk egyéb tájai csak elvétve jutnak szóhoz. Érthető, összeköttetései oda már nem értek el.

Bírálatot nemigen ad, inkább amolyan műkedvelő, általánosságban mozgó, sokszor izes megjegyzéseket. Ime csokorba szedve egynéhány: művekről: „a könyv markosan és fundamentomosan vagon megírva” — „ez igen jó renddel írott szép könyv” — „jeles szép könyv” — „illendő deáksággal van megírva” — „léha munkácska”. Gyirva Vencel egyik könyvéről tömören csak ennyit mond: „ez nagy könyv”, egy másikról már bizonyos bőbeszédűséggel: „nem bánja meg, aki elolvassa”. Nem nyilatkozik bővebben magukról az írókról sem. Rádai Pál: „Istenfélő kegyes úriember”; Janus Pannonius: „igen híres versszerző”; Mikó Ferenc: „nagy politikus, kicsiny teológus”; Balassa Bálint viszont „nagytudományú is, és a versszerzésben igen hatalmas”. Tévednénk, ha azt hinnők, hogy műve száraz olvasmány. Itt-ott anekdotákat is eimond, egyébként is közvetlen. Nyelve pedig külön megérdemli a megemlítést. Erőtéljes, izes kifejezéseiből, közmondásaiból ime néhány: Heltairól mondja: „kifaragták mind a dézsmából, mind a plébánosságból”; Pázmányról: „fejér fogakkal nevette ellenfeleit”; egyik könyvről: „olvashassák, akik az efféle csemegék körül egercsélni gyönyörűségnek tartják”. Tsétsi János hibáiról szólva megjegyzi, „csak igaz az, hogy a jóillatú fejér lilomnak is vagon fekete árnyéka”. Fronius Mátyás brassai szenátor „egy sokféle vagdalkozásokkal teljes” könyvet írt a már halott Kértzi Pál „nevezetes orvosdoktor” ellen, „melyben még az örökéletből is kiszumentenciázza, és rekeszti irgalmatlanul”. Ehhez fűzi nagy bölcsen Bod: „Könnnyű volt az holt oroszlának szakállát tépni, amelyet életében rettegett csak meg is tekinteni.”

Könnyű, de e nagy ember emlékéhez méltatlan volna egyéb hiányosságait fölhánytorgatni, tallóztatni. E helyett inkább vessünk egy pillantást földi pályafutására.

Mikor a Magyar Athenást a sajtó alá adja, „életének nem tavaszán vagyon, hanem deres, zuzmarázos telére jutott” és nagyarányú irodalmi munkásságra tekinthetett vissza. Írói működése sokágú. Hittudományi művek a leggyakoribbak, de e mellé odasorakoznak irodalomtörténeti munkáin kívül az egyháztörténetiek, didaktikaiak, sőt szótárt is adott ki. Nem kicsiny a száma kéziratban maradt műveinek sem, pedig azt tartotta igen eredetien: „jó az embernek, amit ír magának, ha lehet, kinyomtattatni, nehogy mások fojtásnak csinálják és a nyulak után lövöldözzék” holta után.

Czvittinger Dávid a kuruc harcokat befejező béke évében bocsátotta világra könyvét. Ugyanezen időtájt Rákóczi Ferenc egy hűséges kuruca, felsőcsernátoni Bod Márton hazament és feleségül vette felsőtornjai Sólyom Eufrozinát. Egy év múlva, 1712-ben megszületett az első fiú: Péter. Érdekes találkozása az időpontoknak. Mintha életük is egy csillagzat jegye alatt állott volna. Szenvedésekben Bod Péternek sem mért fukar kezekkel az élet. Szülei igen szegénysorsú földmíves emberek voltak. Alig lett hatéves Péter, amikor rettenetes szárazság tört be szülőföldjére, nyomában ropant nagy inség. A következő évben dögvész pusztított, ez elvitte apját és két testvérkéjét. A szó szoros értelmében nyomorogtak. Valóságos megváltás volt tehát, amikor a fiatal özvegyet Végh János feleségül vette. Amennyit nyert azonban testiekben Péter, annyit veszített szellemiekben. Mostohaapja erővel gazdának szánta, őt pedig valami benső szomjúság üzte az élet szellemi oldala felé. „Égve égtem a tudományért — mondja önéletrajzában —, de nem volt jó alkalom rá.” Mostohaapja marhákat őriztetett vele, vagy mezei munkára fogta. Tanulmányaiban lassan haladt előre. Változás csak akkor állott be, amikor 12 éves korában a nagyenyedi kollégiumba került. Végre neki megfelelő környezetben lévén, szomjas lelke magába fogadhatta a tudományt, melyet ettől kezdve utolsó szivedobbánásáig hiven szolgált. Szerény anyagi körülményei azonban itteni életébe is beleszóltak. Hazuról nem segítették, kénytelen volt egy gazdag iskola-társa mellé szegődni, afféle szobainasnak. Gazdája azonban igen fősvény volt és Péter sokat éhezett. De türt. A sok nélkülözés azonban végre is kikezdte egészségét, súlyos beteg lett. Ekkor pártfogásba vette egy jószívű özvegy, aki méltó, hogy nevét kegyelettel megőrizzük: özv. Horváth Istvánné, Bán Sára. Mikor ez három év múlva meghalt, az akkor már 17 éves Bod kénytelen volt Felsőbányán másodtanítói állást vállalni, hogy továbbtanulásához a szükséges pénzt megszerezhesse. Húszéves korában ment vissza Nagyenyedre. Egyévi küzdelmes élet után végre kisütött rá a nap. Egy gazdatiszt gyermekének tanításáért teljes ellátást kapott és ekkor élvezhette először nagy pártfogójának, gr. Bethlen Katának jóságát, aki ettől kezdve haláláig — csaknem 26 éven át — állandó gyámolítója volt. A leydeni egyetem elvégzése után is Bethlen Kata juttatta először hivatalhoz. Meghívta Homoródhévízre udvari papnak. Bod Péter haladatos volt és Magyar Athénásában kegyeletes szavakkal emlékezik meg a grófnőről: „Udvara olyan volt, mint egy jól rendelt klostrom. Élete mások előtt példa és világos tükör. Töltöttem el mellette papi terhes hivatalban lelkemnek felette nagy s ki nem írható gyönyörűségével hat esztendőket: amelyekben csak hat szóból való megbántódásom sem volt, úgyhogy sokan mondanák

azt, akik életemet miben álljon, látták, hogy csak az angyalok élnek jobban az égben."

Bod életének további állomásai: 1749-ben Magyarigenben „a Krisztus szolgája” lett, kb. 20 év múlva pedig közfőjegyzővé választották következési joggal a püspökségre. Tekintélye mindenütt nagy volt, de, úgy látszik, irigyei neki is voltak fölös számmal. Életrajzírója szerint: „Testi alkotására nézve magastermetű, kövérkés, tiszteletet parancsoló tekintetű volt.” Ifjúságának sanyarú nehézségei testét hamar kikezdték, fiatalon, már 48 éves korától kezdve sűrűn és komolyan betegeskedett. Lelke azonban töretlen volt, friss és haláláig kezében tartotta az író tollat. 1769-ben, egy koratavaszi napon 57 éves korában „e világi nyughatatlanságból által vitetett az örök nyugalomra”. Sírja jeltelen, emlékezetét azonban — hisszük — nem temeti el sohasem „a veszedelmes idő.” Zimándi Pius

NE HÁZASODJÁL BETEGEN!

A házasságok az égben köttetnek, tartja a közmondás. A házasság szentség, tanítja a katolikus egyház. A házasság a házasulandók legbelsőbb magánügye, mondják az érdekelt felek. Szabad-e tehát ebbe az államnak beleavatkoznia? — kérdik a szabadság hívei. Gondolkozzunk tehát nyugodtan erről a kérdésről.

Be kell látnia mindenkinek, hogy a házasság nem magánügy, mert annak lehető emberi boldogsága két embert, két családot, a házaspár utódait érinti. Azon túl a községet, amelynek hasznára vagy terhére válnak. Végül az államot, amely családokból áll, a hadsereget, amelynek honvédekre van szüksége. A társadalmat, amely a haza érdekében hasznos munkát végez.

A keresztény házasság célja a családalapítás. Nincs tehát joga senkinek ahhoz, hogy olyan élettársat kössön magához, aki erre a nemzetfenntartó hivatásra nem alkalmas. De arra sem, hogy betegségével egészséges és gyanútlan házastársát megfertőzze. Úgyszintén az is szörnyű bűn és felelősség, ha valaki betegsége folytán satnya és beteg utódoknak ad életet, azokat is szerencsétlenné teszi.

De hát érdemes-e erről beszélni, amikor senki sem akar betegen házasodni, senki sem akarja házastársát megfertőzni, tönkretenni és nyomorék, beteg gyermekeknek életet adni? Sajnos, nagyon érdemes. Mert, ha körülnézünk ismerőseink között, sok szerencsétlen házasságot, sok beteg családot találunk.

Ha a tisztességes ember tudva nem is házasodik betegen, mégis benne lappanghat a betegség, amelyről egyáltalában nem is tud. Vagy pedig természetét, súlyosságát nem ismeri. Ezért kell az államnak a házasság kérdésébe törvényerővel beleavatkoznia: hogy megvédje a házasulandókat attól, hogy házastársuk őket megfertőzze, házasságuk meddő legyen, utódai betegek, nyomorékok legyenek, tehát terhére váljanak szüleiknek és a köznek.

Különösen két betegség az, amely a házasságokat a legsúlyosabb és tartós bajokkal fenyegeti: a tüdőbaj és a nemibaj. Mindkettő széleskörű